

Aftnan slit a bëlt bodada neméar iz

Forse non è vero, ma si dice che gli eschimesi abbiano più di trenta nomi diversi per descrivere la neve. Anche voi sull'altopiano non scherzate: "Beh, ne abbiamo di meno, ma è una sapienza che si va perdendo. La definiamo diversamente a seconda di come cade, se è bagnata, se è secca, se è di primavera o d'autunno. Quando arriva in questa stagione, diciamo che è bristna: è quella neve leggera che viene dal nord, fredda, brillante, si attacca ai rami degli alberi in maniera molto leggera. Poi abbiamo per esempio la neve ghiacciata, che dopo aver preso l'acqua fa la crosta, e la chiamiamo harnust, che in longobardo vorrebbe dire corazza."

(da un'intervista a Mario Rigoni Stern, la Repubblica, 2006)

Biar o in da ünsar zung hám etlane börtar zo khöde ke 'z snaibet. Dise djar di läut von përg hám gepitet in snea zo maga vürtrang di arbatn boda soin khent hintargelazzt ka herbest: zuarzotraga 'z holtz augekhastet in balt, zo prenga abe von Hüttin auz von Bisele 'z höbe bosa hám gement pan summar un getrakk au afte tetschan zo dërra un zo traga auz in mist in di bisan zo mestase. In åndar tage, balz asó hatt gesnibet, hänne gevorst moin khinn z'sega biz hatt no gesekh an slit un iz hattmar respündart ke ja, sichar, in slit hattzen iz o zo raita abe pa bisan. Belo, hänne khöft, daz sëll iz a slite z'spila, dar slit iz eppaz åndarst boma nützt z'arbata. Alóra hännen gelazzt seng an schümman quadro von Giovanni Segantini, bodamar denkht moi muatar balsez iz khent ar von Hüttin, pittn snea vo fevraro. Èkko, hännen khöft, disar iz dar slit, un disan habaren hërtä gemacht alümma, da atz Lusérn. Moi vatar



Giovanni Segantini: Ritorno dal bosco (1890)

hattmar gelirnt miar o, ma in ta' vo haüt hattmasan neméar mengl ombrómm alle di arbatn in balt un in di bisan, khemmen gemacht pittn trattör. Ditzia iz eppaz schümman ombrómm di baké un di manèkkar mang arbatn mearar pitt mindar fädige un perikole, ma i, ke i pinn alt, insurùr von sëlln zaitn, furse ombrómm i hán no gehatt alle moine läut un moine tschelln. Alóra moi püable hattmar gevorst bia ma hatt getänt zo macha an slit, iz o böllat hám umman. I pinn gest allar luste, un hám ägeheft zo kontära... Ma geat in balt un sücht zboa gerädege dünné puachan, boda hám o an ast geräde auz von puam. Dena muchtmase hakhan un, da huam azza soin, muchtmase penkhan.

'Z khinn hattme ägeschauget un, laisse laise, hattzamar khöft: "Un azte vánk dar saltáro? Du boastz zio, ke dar gittar di multa un di mämmma dòpo strait..." Èkko, ditza, voll lust un liabe zo kontära bia ma macht an slit, hännez nètt pensärt. Di zaitn soin gebekslt un est, inn pa balt, makma machan beng un piste, piantärn stängen pitt aisan un impianti boma sek sin auz afte Ändarnpëring, ma mage gian nidar un au pittn motoslitte, ma a puach zo macha an slit pitt holtz, makmase nètt hakhan. Alóra, khinn, est geabar zo vorsa in saltáro a par puachan bobar mang hakhan, un an åndra böttta bartard kontära bia ma macht in slit, pezzar no, bar machanen pittnåndar. Però du khü nicht niamat, ma boazt nia.

(n.g.)

Stòrdje atti haut

Alle di läut hám a stòrdja, un anìaglana stòrdja iz nètt geläich in ar andarn. Baz par hám gelebet in ünsar stòrdja bart hërtä stian pitt üs un biar mang detzidarn bibarz bölln kontära in epparümmaz odar bibarz bölln haltn vorpórget. Di kriminél boda inar böttä hám gelebet in Siberia hám kontärt soi stòrdja azpe ma impäitaten nètt: nützante in tatuàdjo. Un azta iz epparümmaz bodasan boazt an hauf vo ditza, disar iz dar schraibar russo Nicolai Lilin, boda in soi lem, tatuàdje, hattar gemacht ploaze.

Dar schraibar Nicolai Lilin iz gebortet 'z djar 1980 in a stadt vodar altn Sovjetunió. Sèmm hattar ägeheft zo macha tatuàdje soin tschelln no benn dar hatt gehatt acht djar un gianante vürsneren pinn djardar hattar hërtä vürgetrakk disa passion.

Lilin hatt nètt hërtä gehatt a schümmanz un dèstarz lem: dar iz khent augezügt in an platz voll pitt kriminél un benn dar hatt kompirt lai zölf djar hattar gemocht nemmen toal pitt soi vatar un soine barba in a kriage boda iz auzgepröcht in soi redjóng, in di Transnistria. Soi lem in disa redjóng iz o kontärt in soi gekhennate libar Educazione Siberiana; an libar boda, benn dar iz auzgánt, hatt gevällt ploazan läut un asó spetar izta khent gemacht a film o.

In film *Educazione Siberiana* makma vorstian bi bichte 'z iz di tradizióng von tatuàdjo vor 'z volk von Nicolai. Azpe 'z khinnta khöft in disan film, vor di läut boda lem in di sëlln plëtz,



Nicolai Lilin

a mensch boda macht tatuàdje iz azpe a faff; imen mochsten kontära bazto hast getänt vo guatz un vo letz, un asó, er bart detzidarn belar disénjo zo macha. 'Z iz a migele azpe gianze zo paichta. Dar schraibar hatt nètt geschribet lai disan libar, ma vil åndre o. In umman vo dise, boda hoazt Storie sulla pelle, spiegärtar o ke dar tatuàdjo iz azpe a zung boma mage nützanz zo kontära eppaz, di zaichen atti haut khön bazta iz vürkhent in lem von an mensch: alle di strich, di nümmar un di börtar boda khemmen gemacht bölln munen eppaz.

A sachan boda iz pròprio bichte vor in Nicolai iz ke ma mocht hërtä khennen un vorstian in sinn von an tatuàdjo vor ma detzidart zo machanen, ombrómm 'z iz nètt lai eppaz boma macht z'soina schümma. Vil läut però pensärndaz nètt drau att dise sachandar. Defätti dar schraibar khütt o ke, häutzotage, vil gekhennate djunge boda spiln in palù hám zerte tatuàdje Maori, boda inar böttä soin khent gemacht in diarnen vodar Polinesia benn sa soin gekresart un khent baibar. Disenje hám gemunt ke di diarnen soin gest raif zo maga hám khindar. Di djungen però ditza bizzanz nètt; vil läut schaung a lai bida a tatuàdjo iz schümmanz odar nètt, ána zo giana z'sega bidar hatt an sinn.

Dar Nicolai alóra khütt hërtä ke ma mocht stian au pinn oarn benn ma macht an tatuàdjo ombrómm, azpe 'z khütt a altar spruch siberiano, "Ben 'z hirn pensärt nètt, dar laip gehöartzsan".

E.v.K.

VORPRENNEN IN MARTZO



**LUSÉRN
2 VON LENTZ 2019**
**LUSERNA - SABATO 2 MARZO
2019 DALLE ORE 18**

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn

Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it



Plan vürzotraga Lusérn Piano di Sviluppo di Luserna

Auhaltn un vürtrang Lusérn, bar süachan doin schutz

Bar gedenkhanaz ke dar zboate tréff Pitt Trentino Sviluppo un Agenda 21 consulting bartze haltn mörng, sàntza 16 von hornung, in di Biblioték vo Lusérn, di viare in tages.

Sviluppo di Luserna, cerchiamo il tuo contributo

Il secondo incontro con Trentino Sviluppo ed Agenda 21 consulting si terrà domani, sabato 16 febbraio, presso la biblioteca di Luserna alle ore 16,00.

Vichar in rècht



Beleschlånt o, azpe ma mage lesan in ettlane briavan bodaz soin gerift fin in ta' vo haüt. Da lestma vo sboi, oksan un hunt boda hám ägesprunk, gepizt, gestoazt odar untargetretet khllummane khindar, vil vert töötantese. Ma ombrómm hattma gevüart in rècht 'z vich un nètt in padru bodada hettat gemöcht drauschaung? Sichar nètt zo vorträbanen di zait odar zo machanen a par lachar: vor ditza hettatmen nia genump sovl müa. Tüat pensärt ke vor anìaglan söttan protzess hattma gerüavt her an djuditze laureart in ledje, 'z soinda khent nägevorst ploaz testimoni un allz iz khent nidarge-schribet gántz genäu. Di studjös spiegärnz asó: balda a vich hatt getänt bea epparümmen, hattma ge-gloabed az sai bohèkst von taüvl. Vor disa resóng, dòpo getoätet, hattma nètt getarft èzzan soi vlaisch. Disa regi venntmase sa in Alt Testamént: "Balda a khua stoatz an mānn odar a baibe töötantese, möchtmase khnött un ma tarft nètt èzzan soi vlaisch. Dar padru vo dar khua, anvête, bart stian åna straf" (2 Mos 21, 28). Ummaz von lestn vichar z'soina khent kondanàrt iz gest an elefánt von zirkus pitt nám Mary, boda hatt gehatt untargetretet in khopf soin padru dartschèkkanten. Ma hatt gelekkt in vich a kubl umme in hals un hatt augehenk pittnar gru, a söttana genützt zo macha au haüsar. 'Z gest 'z djar 1916.

Paolo Pergher



Dar hailege Valantìn

Gestarn iz gest dar tage von Hailege Valantin, a vairta boda di djungen zimbarn khennen pezzar baz di altn. In di altn stòrdje vo Lusérn izta nètt vil platz vor männen un baibar bodase haltn gearn. In libar von Bacher soinda lai zboa stòrdje boda ren vo eppaz asó: da earst iz "Da kondanàrate diarn", un iz a traurega stòrdja, un d'ändar iz "Di bölf" un sèmm mearar baz åndarst redetma vo gait un lust. Ditza bill nètt munen ke di altn Lusérnar hámse nètt gihaltet gearn ummaz pitt daz åndar ma lai ke da hám nètt giredet gearn vo söttane sachandar. Sa hám giredet asó bintsche ke est biar hám njánka neméar a bort zo maga khön bazta vürkhin balda a "mánn" un a "baibe" höarn ke da mang nètt stian ummaz ena daz åndar. Ma di zaitn béklsn un gestarn ettlane vo üs hám gisüacht zo macha luste 'z baibe odar in mānn bosa haltn mearar gearn. Ummer pan groazan stattn, in di geschéft, hattma givun tet nicht åndarst baz roate hertzla, di birthausar hám givoalt tschönen, in di televisióng soinda gest an hauf film vo läut boda, an lestn, boratnse. Ma vo bo khinntar disar vairta?

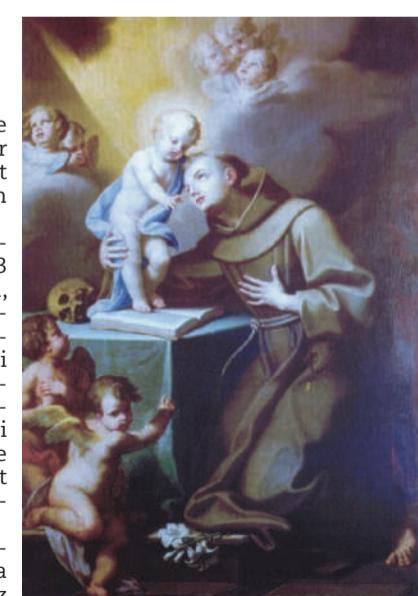
Azpe in ettlane åndre vairta in hai-

lege Valantin o soinda mearane sealn. Da earst hatt zo tüana pittar sun un pinn djar: dar hailege vallt dëjst sèks mänan vor Ferragosto un tortemitt in bintar.

Dar Valantin iz gest a hailegar bischof vo Terni gitötet 'z djar 273 umbrómm dar hatt gimacht boràtn, padar nacht, a diarn boda hatt gi-gloabed in Gottarhéar pittnan soldàdo vo Roma. Djar vür, kontärnsa di faffan, dar hailege mānn hatt gischenkt inar armen diarn gi-nümmma gëlt zo maga leng zuar di dott un boratnse pinn mānn bose hatt gibölt si. Vor ditza izzar khennt z'soina dar schoanar von sëllnen bodase haltn gearn.

Vo alle di sellnen boda hám gischribet vo disan vairta soindar zboa bichtegärt baz di åndar. Dar earst iz gest Charles de Valois-Orleans, inngispèrrt in Turm vo Londra 'z djar 1415. Dar duca vo Orleans hatt gischribet soin baibe da earst lettar vo "s. Valentino" bobar khennen.

Dar åndar iz gest William Shakespeare inn in soi arbat "Hamlet". In tage vor in hailege, Ofelia sinkt: "Mörng iz dar hailege Valantin un, balz bart soin takh, i bode pinn diarn bart mèkkn aft doi vestar, i bill soin doi Valantina [...]."



S. Antón

Disar vairta iz vill mearar givairt durch in America baz da ka üs. Alle di film, gimacht durch sèmm, boda ren von hailege Valantin hámaz git-macht vorgëzzan ke an ånadadar haile vodar Krich vo Roma iz gest dar schoanar von sellnen bodase haltn gearn: ünsar hailege Antón.

Rodolfo